TRDİZİN

Kayıt Ol Giriş

Arkeoloji ve Sanat

(Journal of Archaeology and Art)

Editör: M. Nezih Başgelen

Yayıncı:

Yıllık Yayın Sayısı: 3

Konu Kategorisi: Sosyal

Web: www.arkeolojisanat.com

Yeni Adı:

Yayın Yapması Gereken Aylar: Nisan, Ağustos, Aralık

Konu Alanları: Arkeoloji

ISSN: 1300-4514

Eski Adı:

Yayın Dili: Almanca, Fransızca, İngilizce, Türkçe

Yayına Başladığı Yıl: 1978

Yayın Formatı: Basılı

6102

Makale Sayısı	Aldığı Atıf Sayısı	Atıf Ortalaması	Kendine Atıf Sayısı	Kendine Atıf Oranı(%)	Atıf Alan Makale Sayısı
544	90	0,17	15	16,67	58

Dizinlendiği Yıllar

TR Dizin

TR Dizin Dergi Listesi

ÜAK Doçentlik başvurularında yer alan "Ulusal Hakemli Dergi" tanımında yer alan ULAKBİM TR Dizin dergi listesidir.

arkeoloji ve sanat

Tüm Alanlar

27 Sonuç Tüm Sonuçlar

Filtrelerde Ara..

Yıl | 24

Veri Tabanı | 2

Konu Kategorisi | 6

Konu Alanı | 100

Yayım Dilleri | 7

Kabul Kabul Uyarı

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

ISSN: EISSN: 2149-0767 Editör: Ayfer ŞAHİN Web: https://sbed.ahievran.edu.tr/

2021 (Sosyal) 2020 (Sosyal) 2019 (Sosyal) 2018 (Sosyal) Tüm Yıllar

Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi

ISSN: 2618-6004 EISSN: 2636-8188 Yayıncı: Ömer Faruk METE Editör: Sezai ÖZTAŞ Web: https://dergipark.org.tr/tr/pub/abad

2021 (Sosyal) 2020 (Sosyal)

Antropoloji

ISSN: 0378-2891 EISSN: 2687-4296 Editör: Ayla SEVİM EROL Web: http://antropolojidergisi.ankara.edu.tr/

2021 (Sosyal) 2021 (Fen) 2020 (Sosyal) 2020 (Fen) Tüm Yıllar

Arkeoloji ve Sanat

ISSN: 1300-4514 EISSN: Editör: M. Nezih Başgelen Web: www.arkeolojisanat.com

2021 (Sosyal) 2020 (Sosyal) 2019 (Sosyal) 2018 (Sosyal) Tüm Yıllar

Journal of Archaeology & Art

Arkeoloji ve Sanat

168: Eylül-Aralık 2021

ABAMOR HÖYÜK 2020 YILI KAZILARI

ISSN 1300–4514

Journal of Archaeology & Art

Arkeoloji ve Sanat

168: Eylül-Aralık 2021

Arkeoloji Sanat Yay. Tur. San. Tic. Ltd. Şti. adına
Sahibi ve yayın yönetmeni M. Nezih Başgelen
Sorumlu yazıişleri müdürü M. Nezih Başgelen
İdari yönetim Sema Başgelen
Editör M. Nezih Başgelen
Editör yardımcısı Özgür Yılmaz
Uygulama Serdar Kıran

Arkeoloji ve Sanat Dergisi, TÜBİTAK ULAKBİM tarafından taranan hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazılardaki her türlü görüş ve düşüncelerin, bilimsel değerlendirmeler ve eleştirilerin yasal sorumluluğu yazarlarına aittir. Arkeoloji ve Sanat Dergisi/Yayınları bunlardan herhangi bir sorumluluk kabul etmez. Yazı ve her türlü görsel malzemenin her türlü yayın hakkı saklıdır. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Yönetim yeri ve yazışma adresi
Hayriye Cad. Cezayir Sok. Mateo Mratoviç Apt.
No: 5/2 Beyoğlu–İstanbul
Tel.: (0 212) 293 03 78 (pbx)
Faks: (0 212) 245 68 77

İstanbul satış mağazası
ArkeoPera Kitabevi
Yeniçarşı Cad. No: 66/A 34433
Galatasaray–Beyoğlu–İstanbul
Tel.: (0 212) 249 92 26

Makale yazım ve yayımlama ilkeleri
web sayfamızda yer almaktadır.
www.arkeolojisanat.com
info@arkeolojisanat.com
dergi@arkeolojisanat.com

Yayın türü Uluslararası süreli yayın

ISSN 1300-4514

Baskı Printcenter
Sultan Selim Mah. Libadeyi Sok.
No: 3/4. Levent-İstanbul

"Ancak, memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler hâlinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hâle gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerine ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'i lüzum vardır."

Gazi Mustafa Kemal

Kapak resmi: Abamor Höyük 2020 Yılı Kazıları

İÇİNDEKİLER

1 **Asuman Kapuci**
A Cultural Model of Production and Trade in Western Anatolia During the Early Bronze Age

11 **Süheyla İrem Mutlu – Semih Mutlu – Celal Uludağ**
Abamor Höyük 2020 Yılı Kazıları

21 **Bahattin Çelik – Yusuf Albayrak**
Soğmatar'dan İlk Tunç Çağı İnsan Yüzü Biçimli Kaya Mezarı

27 **Ebru Akçapınar Sezer – Cemil Zalluhoğlu – Tolga Kaan Kıyak**
Dijital Çine-Tepecik Projesi Kapsamında Seramik Buluntuları Üzerindeki Uygulamalar ve Değerlendirme

39 **Engin Akdeniz – Barış Gür**
Kentsel Bir Arkeolojik Miras: Akhisar Hastane Höyüğü

49 **Ahmet Çelik**
Öncesi ve Antik Çağ Gelişimiyle Hermes ve Oluşumunda Özellikle Anadolu Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

71 **Abdullah Kasım Sonkaya**
Manisa Müzesi'nden Hellenistik Dönem'e Ait Bir Mezar Steli

81 **Erhan Aydoğdu – Ali Kazım Öz – Mehmet Güven Koçak**
Analytical Investigation of Two Kouroi in Ephesus Museum

105 **Mehmet Bezdan – K. Emrah Erginer – Osman Erkurt – Burak Göksu**
Arkeolojik Veriler Işığında İnşa Edilen Fenike Gemisinin İncelemesi

123 **Boni Petrunova**
The Treasures of Kaliakra Northern Bulgarian Black Sea Coast

Haber - Yorum - Yeni Görüş - Gözlem - Çeviri

131 **Yıldız Akyay Meriçboyu**
Ephesos'ta Tanrıça Leto İnancı

137 **Nezih Başgelen**
Sardis Bintepeler Krali Nekropolü Tümülüslerinde İş Makinalı Defineci Tahribatı

Soğmatar'dan İlk Tunç Çağı İnsan Yüzü Biçimli Kaya Mezarı

Bahattin Çelik – Yusuf Albayrak

Prof. Dr., Iğdır Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Iğdır. Orcid No: 0000-0001-8386-0062, bahattin.celik@igdir.edu.tr – Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara. Orcid No: 0000-0002-2001-6718, albayrakyusuf55@hotmail.com

EARLY BRONZE AGE HUMAN FACE SHAPED ROCK TOMB FROM SOĞMATAR

Abstract

There are very few studies on the rock tombs of the Early Bronze Age in the studies conducted in Turkey. The reason for this is that very few rock tombs belonging to this period were found in Anatolia. The rock tombs found were also found by chance during the construction works. The rock tombs unearthed in Soğmatar were also identified during the excavation and cleaning work in the necropolis area where the Roman Period rock tombs are located, and approximately 53 Early Bronze Age rock tombs have been unearthed so far. It is understood that most of the rock tombs were transformed into rock tombs peculiar to the Roman period during the Roman period. Among the Early Bronze Age rock tombs, which are the subject of this article, only one distinguishes itself from other rock tombs. The rock tomb, made in the form of a human face, is located just across the entrance to the burial chamber. Eyes with two square niches, half-moon shaped eyebrows and a nose with a square protrusion that increases as you go down, are attached to the wall descending from the middle of these eyebrows. The mouth part is depicted with a circular relief on the ground. Similar to the mouth part are also known from the Early Bronze Age rock tombs with altars found in Soğmatar. In this study, a rock tomb with a human face from the Early Bronze Age identified in Şanlıurfa will be evaluated.

Keywords: Soğmatar, Rock Tomb, Early Bronze Age, Şanlıurfa.

Öz

Türkiye'de yapılan araştırmalarda, İlk Tunç Çağı'na ait kaya mezarları üzerine çok az çalışma mevcuttur. Bunun nedeni Anadolu'da bu döneme ait kaya mezarlarının çok az ele geçmiş olmasıdır. Bulunan kaya mezarlarına da tesadüfen inşaat çalışmaları sırasında rastlanmıştır. Soğmatar'da ele geçen kaya mezarları da aynı şekilde Roma Dönemi'ne ait kaya mezarların yer aldığı nekropol alanında kazı ve temizlik çalışması yapılırken tespit edilmiş ve şimdiye kadar yaklaşık 53 adet İlk Tunç Çağı'na ait kaya mezarı ortaya çıkarılmıştır. Kaya mezarlarının çoğunun da Roma Dönemi'nde Roma Dönemi'ne özgü kaya mezarlarına dönüştürüldükleri anlaşılmıştır. Bu makalenin konusu olan İlk Tunç Çağı kaya mezarları içinde yalnızca bir tanesi diğer kaya mezarlarında kendisini ayırmaktadır. İnsan yüzü biçiminde yapılmış olan kaya mezarı, mezar odasına girişin hemen karşısında yer almaktadır. İki adet kare nişle gözleri, yarım ay şeklinde kaşları ve bu kaşların ortasından aşağıya inen duvara yapışık aşağıya indikçe artan bir kare çıkıntıyla burnu yapılmıştır. Ağız kısmı ise yerde daire şeklinde bir kabartmayla tasvir edilmiştir. Ağız kısmının benzerleri yine Soğmatar'da ele geçen İlk Tunç Çağı sunaklı kaya mezarlarından da bilinmektedir. Bu çalışmada, Şanlıurfa'da tespit edilmiş olan İlk Tunç Çağı'na ait insan yüzü biçimli kaya mezarı değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Soğmatar, Kaya Mezarı, İlk Tunç Çağı, Şanlıurfa.

* Araştırma. Makale geliş tarihi: 21.11.2021; Makale kabul tarihi: 30.11.2021

Dini inançları doğrultusunda "öteki dünya" düşüncesiyle cesedin korunarak saklanması fikri, kaya mezarlarının yapımında etkili olmuştur. Kayanın sağlamlığı ve kalıcı gücünün ölüleri sonsuzluğa götürmede önemli rolü olduğu inancıyla ölüyü kaya içinde saklama isteği, kaya mezar odaları yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Açılan kaya mezar odalarının, birbirini takip eden kültürler tarafından, birçok kere kullanılmış olduğunun en iyi örneğini Soğmatar'da görmekteyiz. Kuyu tarzı girişli kaya mezarlarına Anadolu ve Anadolu dışında pek az rastlanılmaktadır. Sayı fazlalığı dikkate alındığında, Soğmatar İlk Tunç Çağı kuyu tarzı girişli mezarların sayıca en fazla olduğu bir nekropole sahiptir.

Kaya mezarları genelde bir zümreye ait aile mezarları olarak karşımıza çıkar. Genel olarak içindeki definler farklı zamanlarda mezar odasına konulmuşlardır. Bu nedenle bu tür mezar odalarının giriş kısmı, ölüleri mezar odasına koymak için sürekli açılıp kapanmakta olduğundan mezar odası girişinin çok özenli bir şekilde yapılmasını beraberinde getirmektedir. Genellikle İlk Tunç Çağı mezar odaları yukarıdan inilecek şekilde, kuyu tipi mezar odaları formunda yapılmaktadır (Res. 1). Suriye'de pek çok örneği olan bu türde kaya mezarlarının Anadolu'da sayıları son derece azdır. Yalnızca Gaziantep'te tesadüfen bulunan bir kaya mezarı dışında İlk Tunç Çağı'na ait çoğu kaya mezarı Şanlıurfa'da bulunmuştur. Şanlıurfa'da en çok İlk Tunç Çağı'na ait kaya mezarının bulunduğu yer ise Şanlıurfa'nın yaklaşık 40 km doğusunda yer alan Tek Tek Dağları bölgesinde, Soğmatar ören yeridir (Albayrak ve Mutlu 2014: 337; Albayrak ve Mutlu 2015: 259; Albayrak ve Mutlu 2018: 525-526; Mutlu ve Albayrak 2018: 136-138; Çelik vd. 2019: 138-139). Soğmatar'ın genel olarak hem batısında bulunan Harran Ovası'ndan hem de ovanın güneyinde özellikle Balih Nehri hattı boyunca bulunan Kuzey Suriye Bölgesi'ndeki yerleşimlerle önemli ilişkilerinin bulunduğu ve kültürel etkileşim içinde olduğu Soğmatar'daki kaya mezarlarından ele geçen buluntularla da desteklenir niteliktedir (Mutlu 2019a: 155-158; Mutlu 2019b: 195-209; Önal vd. 2020: 472-476; Polat vd. 2020: 57; Polat vd. 2021: 595).

Soğmatar Höyüğü'nün ve ören yerinin doğusunda, güneye bakan kayalık bir yamaç üzerine kurulu olan nekropol alanında hem Roma Dönemi'ne hem de İlk Tunç Çağı'na ait kaya mezarları tespit edilmiştir. Nekropol alanındaki 53 adet İlk Tunç Çağı kaya mezarı, mimari özelliklerini koruyarak günümüze ulaşmıştır. Mezarların tümü, mezar girişine ulaşmak için anakaya zeminine dikine açılmış kuyu, kuyunun kuzey duvarında mezar girişi ve bir mezar odasından oluşmaktadır. Kuyu girişleri kare, dikdörtgen ya da daire bir plan göstermektedir. Kuyu giriş genişliği 100 cm ile 250 cm arasında, derinliği ise 150 cm ile 250 cm arasında farklılık gösterir. Mezar girişine ulaşmayı sağlayan kuyu kısmına sayıları bir, iki ya da üç olan basamaklar, doğu ve batı duvarlarında karşılıklı birer tane ayak basma çıkıntıları ve girintileri yapılmıştır. Bazı kuyu girişlerinde ise herhangi bir basamak yoktur. Kuyu kısmının kuzeyine açılan mezar odasına girişi sağlayan kapı genişliği 50 cm ile 80 cm arasında, yüksekliği 60 cm ile 100 cm arasında, derinliği ise 40 cm ile 70 cm arasında değişmektedir. Giriş kısmından mezar içine girmek için mezar odası içine rampa, tek basamak ya da iki basamak yapılmışken, direk giriş yapılan örnekler de bulunur. Kaya mezarı tek odadan oluşmaktadır ve plan olarak kare, dikdörtgen ve oval şekilde farklılık gösterir. Mezarlarının oda yüksekliği 100 cm ile 300 cm arasında, genişliği 150 cm ile 400 cm arasında, uzunluğu ise 150 cm ile 450 cm arasında farklılık gösterir. Ancak dört mezar bu ölçülere uyum sağlamaz. Bu dört mezar oldukça küçük yapılmıştır ve mezar odası genişliği 100 cm, uzunluğu 100 cm ve yüksekliği de 80 cm'dir.

Res. 1: İlk Tunç Çağı kaya mezarı giriş bölümü.

Mezarların çoğunluğu sade şekilde yapılmışken beş mezar oldukça dikkat çekicidir. Bu beş mezarda giriş kapısının sağ ve solunda sekiler (Res. 2), nişler ve karşı duvarda sunaklar yer almaktadır. Sunaklar, giriş

kapısının tam karşısındaki duvara, duvarın tam ortasına, anakaya işlenerek anakayaya bağlantılı olarak yapılmıştır. Giriş kapısının sağ ve solunda yer alan sekilerin bazıları düz bazıları ise derin olmayan tekne tarzında şekildedir. Sekilerin bazıların üzerinde kanallar yer almaktadır. Bu mezarlarda mezar armağanı kaplar ve insan kemikleri yanında hayvan kemikleri de bulunmuştur. Sunaklı mezarlar içinde en ilgi çekeni K-35 olarak adlandırdığımız kaya mezarıdır. Bu kaya oyuğu mezar yapısının diğer sunaklı mezarlardan farkı, mezar odasının karşı duvarına dikkatli şekilde bakıldığında iki adet pencere görünümlü nişleri ile *gözleri*, nişlerin hemen üzerinde yatay olarak uzanan yay biçimli oyuklar ile *kaşları*, nişlerin arasında sunağa doğru uzunlamasına inen yükseltisi ile *burnu* ve sunak ve sunakla bağlantılı dairesel formlu yükseltisi ile de *ağıza* benzeyen stilize insan yüzü betimli bir görüntüye sahip olmasıdır (Mutlu vd. 2019; Albayrak vd. 2019: 267) (Res. 3).

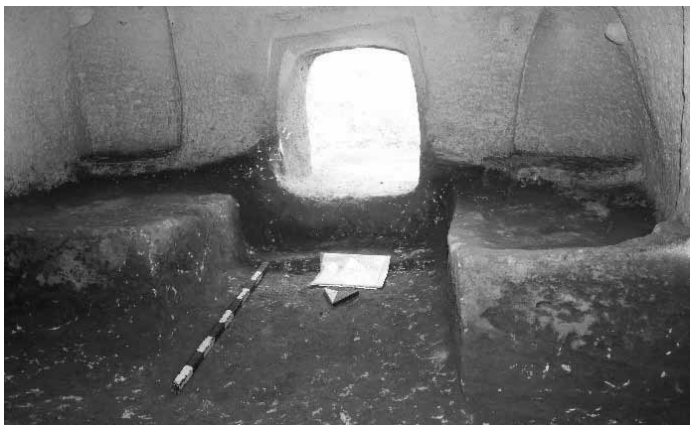

Res. 2: İlk Tunç Çağı kaya mezarının içten görünümü ve sekileri.

K-35 mezarı sunaklı bir mezar olup yuvarlak formda yapılmış yaklaşık 10 cm yükseltisi olan bir sunağı vardır. Sunak bölümü hem insan yüzünün ağzını tasvir etmekte hem de sunak olarak kullanılmaktadır. Yuvarlak sunağın içinde yaklaşık 30 cm çağında yuvarlak bir oyuk vardır. Bu yuvarlak uyukta muhtemelen sunuların libasyonu yapılmış olmalıdır.

Soğmatar'da yer alan İlk Tunç Çağı kaya mezarları Roma Dönemi'nde değiştirilirken bazı mezarlar bu değiştirme sırasında yarım bırakılmıştır. Bu mezarlarda hem İlk Tunç Çağı özellikleri hem de Roma Dönemi özellikleri bir arada görülmektedir. Bu mezarların sayısı 12'dir. Bu mezarlarda da tek oda geleneği devam eder. Bazı mezarlarda kuyu kısmında *dromos* açılmaya çalışılmış ancak *dromos* yarım bırakılmış ve mezar odasına dokunulmamıştır. Bazı mezarlarda *dromos* açılmış ancak mezar odasına dokunulmamışken, bazılarında *dromos* ile birlikte bir ya da iki *arcasolium* eklenmiştir. Bazı mezarlarda ise kuyu kısmına dokunulmamış mezar odasına bir tane *arcasolium* eklenmiştir. Eklenen bu *arcasolium*'lar diğer *arcasolium*'lardan farklı olarak dikdörtgen planda yapılmışlardır.

Sonuç ve Değerlendirme

Soğmatar nekropolündeki mezarların tamamı anakayaya oyularak yapılmıştır. Anakayaya oyularak yapılmış olan mezarlar, çoğunlukla Kuzey Suriye'de Orta Fırat Vadisi'nde, yoğun olarak da Tişrin Barajı çevresindeki yerleşimlerde görülmektedir. Kuzey Suriye'de Shamseddin (Meyer 1991: 43), El-Qitar (Sagona 1986), Tell Selenkahiye (Van Loon 1973: 146), Tell Hadidi (Dornemann 1977), Tell Tawi'de (Orthmann 1980: 100-103) bu tip mezarlar yer alır. Ayrıca Anadolu'da Karkamış'ın 30 km batısında yer alan Dibecik Höyük (Sertok 2007: 238) ve Oğuzeli Mezarı'nda da (Engin ve Beyazlar 2016) örnekleri bilinmektedir.

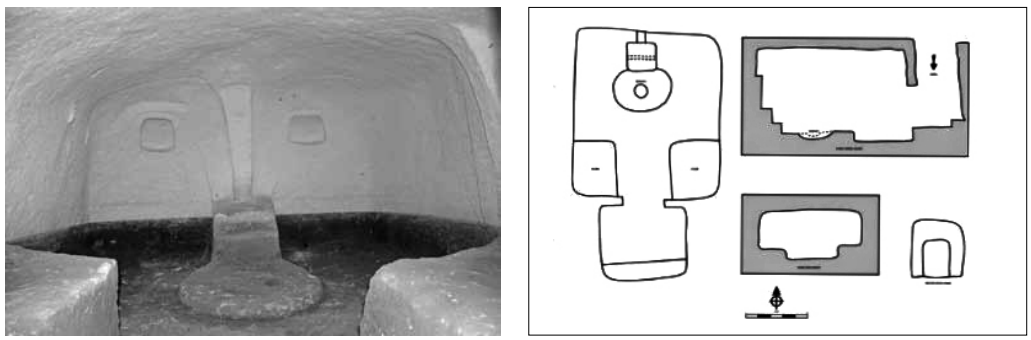

Res. 3: K-35 numaralı insan yüzü biçimli kaya mezarı ve mezar planı (Albayrak vd. 2019: res. 3).

Res. 4: Gölpınar'dan İlk Tunç Çağı'na ait insan yüzü biçimli mezar taşı.

Kaya oyuğu mezar geleneği, MÖ 3. binyılın ikinci çeyreğinde, İlk Tunç Çağı III-IV evresinde Kuzey Suriye'de Orta Fırat Bölgesi'nde yoğun olarak görülmeye başlanmış ve tarih olarak da İlk Tunç Çağı'nın geç evresine (MÖ 2350-2000) yerleştirilmişlerdir. Soğmatar nekropol alanında ortaya çıkarılan anakayaya oyulmuş kuyu tipi mezarlar, kuyu kısımları ve mezar odaları dikdörtgen, kare ya da oval şekilde farklılık gösterir. Kuzey Suriye'de Tunç Çağı'ndan beri kullanılan kayaya oyulmuş mezar odaları geleneği Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni etkilemiştir (van Loon 1966: 26). İlk ve Son Demir Çağlarında yaygın olan kayaya oyulmuş oda mezarlar Frig ve Lydia bölgelerinde görülmektedir (Sevin 1982).

Soğmatar'da mezar girişine ulaşmayı sağlayan kuyular bir insanın boyunu aşar şekilde derinlikte yapılmıştır. Bu yüzden mezar odası girişine ulaşmak oldukça zordur. Ancak bu zorluk kuyuya açılan küçük bir ya da iki merdiven ve sayıları iki olan küçük ayak basma çıkıntıları ve girintiler ile azaltılmaya çalışılmıştır. Bu merdivenler sadece yetişkin insanların kullanabileceği şekilde tasarlanmıştır. Kuyu girişlerin bu şekilde yapılması vahşi hayvanların mezarlara ulaşmasını engellemek amacına yönelik olduğu düşünülmektedir. Mezar girişleri bir insanın ancak eğilerek girebileceği şekilde dikdörtgen plandadır. Girişten sonra içeriye bir ya da iki merdiven ile girilmektedir. Mezarların tümü tek odalı, dikdörtgen, kare ve ovale yakın plandadır. Oda yükseklikleri ise bir insanın eğilerek hareket edebileceği ölçülerdedir. Çoğu mezarın duvarları ve tavanı kireç ile sıvanmıştır. Sunaklı mezarlarda sunakların tümü girişin karşısında yer alan kuzey duvarında ve duvarın tam ortasında yer alır. Sunaklar anakaya ile bağlantılı yapılmıştır. Sunakların önünde zeminde kare veya oval planda sununun gerçekleştiği ortası oyuk bir bölüm yer alır. Sunak ile bağlantılı olan sekiler mezar girişinin sağ ve solunda yer alırlar. Bu sekiler üzerinde oyuk şeklinde kanallar bulunur. Mezar girişleri, kapı açıklığından daha büyük kare ya da dikdörtgen bir taş ile kapatılmıştır.

Ortaya çıkarılan, dikdörtgen, kare ya da oval bir plana sahip mezarların tümü tek odalıdır. Kuzey Suriye'de bulunan mezar tipleriyle büyük benzerlikler gösterirler. Mezar odaları genelde sade olmakla birlikte, bazı odalarda sunaklar ve sekiler yer almaktadır. Soğmatar'da bulunanlar dışında bu tipte örneklere Kuzey Suriye'de Shamseddin ve Halawa yerleşimlerinde de rastlanmaktadır. Burada dikkati çeken özellik sunak, niş ve sekilere sahip olan örneklerin sadece dikdörtgen planlı mezarlarda görülmesidir. Halawa (Orthmann 1981: taf. 30, 33), Shamseddin (Meyer 1991: abb.13, 18-19) ve Tell Banat (Porter 2002: 156) yerleşimlerinde ortaya bulunan dikdörtgen planlı kaya oyuğu mezarların içinde de Soğmatar'daki mezarlarda görüldüğü gibi sunak, sekiler, nişler ve pencereler görülmektedir. Sunak kavramı, yazıtlarda Hellence "Bomos" (Berges 1986: 20), Latincede "Ara" ya da "Monumentum" (Boschung 1987: 12) olarak anılmıştır. Antik Çağ'da sunakların konutlarda, resmi yapılarda (Yavis 1949: 148-149), kült alanlarında (Berges 1986: 27) ve mezarlarda (Berges 1986: 18-21) oldukça geniş bir kullanım alanına sahip oldukları görülür. Soğmatar'da ortaya çıkarılan MÖ 3. binyılın ikinci evresine (İlk Tunç Çağı III-IV) tarihlenen 53 adet kayaya oyulmuş mezarlardan beş tanesinin sunaklı, nişli ve sekili özellikte olması bu mezarları yaptıranların elit ailelere ait olduğunu düşündürmektedir.

İnsan yüzü biçimli kaya mezarı günümüze kadar hemen hemen hiçbir yerde ele geçmemiştir. Suriye'de ele geçmiş olan kaya mezarlarında da nişler ve sunaklar vardır ancak bunlar Soğmatar'daki insan biçimli kaya mezarında olduğu gibi bir insanı duvara tasvir etmekten

uzaktır. İlk Tunç Çağı'nda Mezopotamya'da yeraltı tanrısının Nergal adıyla bilindiği, eşinin İştar'ın kardeşi Ereşkigal olduğu bilinmektedir. Gılgamış destanında da söz edildiği gibi yeraltı dünyasına inerken mutlaka ölülerin sunularda bulunması gerekmektedir. Bu sunuları yaptıklarına dair çeşitli şekillerdeki sunaklar Soğmatar ve Suriye'deki İlk Tunç Çağı kaya mezarlarından bilinmektedir. Ancak bir İnsan yüzünün anakayaya oyularak hemen mezar odası girişinin karşısına tasvir edilmesi ilk kez karşımıza çıkan bir durumdur. Aynı zamanda bu insan yüzü tasvirinin mezar odasında iki işleve sahip olduğunu nişler ve sunak yapısı da bize göstermektedir. Muhtemelen yeraltı dünyası tanrısını temsil etmek için insan yüzü şeklinde bir tasvir yapılmış olmalıdır. Yeraltı tanrılarından hangi tanrıyı tasvir etmek için yapılmış olduğunu ne yazık ki anlamamız mümkün değildir. Ancak tasvir edilen insan yüzünün ağız bölümünün sunak olarak kullanılmış olması bize bu tasvirin mutlaka bir yeraltı tanrısı olabileceğini göstermektedir. Şanlıurfa'da bu türde yekpare bir taş üzerine yapılmış yeni bir insan yüzü biçimli taş daha bulunmuştur. Yaklaşık 70x90 cm boyutlarında olan bu taş Şanlıurfa'nın Gölpınar Köyü'nde bulunmuştur. Soğmatar'daki insan biçimli kaya mezarı gibi anakayaya oyulmamış, bağımsız bir taş blok üzerine yapılmıştır. Muhtemelen mezar odası içine konmak için yapılmış olmalıdır (Res. 4).

Gölpınar Köyü'nden ele geçmiş olan bu kabartmalı taş blokta da görüleceği üzere yuvarlak bir ağız, üçgen bir burun, kaş şeklinde olacak şekilde alçaltılmış bir bloğa işlenmiştir. Yüz ise yuvarlak biçimli olacak şekilde yine taş blok yontularak şekillendirilmiştir. İnsan biçimli bu taş bloğun bir kaya mezarına ait değil de belki de bölgede Titriş Höyük'ten bildiğimiz bir oda mezara ait olabileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak Şanlıurfa'da, İlk Tunç Çağı'na ait insan biçimli kaya mezarları ya da insan biçimli taş blokların olabileceği ele geçen iki buluntuyla daha iyi anlaşılmıştır. İlk Tunç Çağı'nda tanrılar panteonunun ortaya çıkması insan biçimli tasvir edilen eserleri de beraberinde getirmiştir. Ancak bugüne kadar hep küçük eserlerle kendini gösteren İlk Tunç Çağı buluntuları ilk kez Soğmatar ve Gölpınar'da kendini büyük boyutta ve tasvir olarak da çok iyi yapılmış eserler olarak göstermiştir.

KAYNAKÇA

Albayrak, Y. ve S. İ. Mutlu 2014. "Soğmatar Kutsal Alanı ve Yakın Çevresi Yüzey Araştırması 2012", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 31/2: 337-352.

Albayrak, Y. ve S. İ. Mutlu 2015. "Soğmatar ve Yakın Çevresi Yüzey Araştırması 2013", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 32/2: 259-278.

Albayrak, Y. ve S. İ. Mutlu 2018. "Soğmatar Nekropolü 2016 Yılı Temizlik Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 39/3: 525-544.

Albayrak, Y., S. İ. Mutlu, S. Mutlu ve B. Çelik 2019. "Soğmatar'da Sunaklı Kaya Oyuğu Mezarlar", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 41: 263-274.

Berges, D. 1986. *Hellenistische Rundaltare Kleinasiens.* Kommissionsvertrieb Wasmuth, Berlin.

Boschung, D. 1987. *Antike Grabaltare Aus Den Nekropolen Roms*. Verlag Staempflı & Cie Ag., Bern.

Çelik, B., S. İ. Mutlu ve S. Mutlu 2019. "Şanlıurfa'daki Soğmatar Kült Alanından Bir Aslan Kabartması Taslağı", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 41: 136-143.

Dornemann, R. H. 1977. "Teli Hadidi: A Millennium Of Bronze Age City Occupation", D. Freedman (yay.) *Archaeological Report From The Tabqa Dam Project-Euphrates Valley*, Syria/ Aasor 44: 113-150.

Engin, A. ve A. Beyazlar 2016. "Bir Erken Tunç Çağı II-III Kaya Oyuğu Mezarı ve Ortaya Koyduğu Yeni Bulgular", *Eurasian Academy Of Sciences Eurasian Art &Humanities Journal* 5: 1-44.

Meyer, J. W. 1991. *Graber Des 3. Jahrtausends V. Chr. Im Syrischen Euphrattal: 3. Ausgarbungen İm Samseddin Und Djerniye*. Saarbrücker Druckerei Und Verlag, Bonn.

Mutlu S. İ. 2019a. "Yeni Kazılar Işığında Harran Höyük Erken Tunç Çağı Mimarisi ve Çanak Çömlek Verileri", *Harran ve Çevresi, Arkeoloji*: 151-166. ŞURKAV Yayınları.

Mutlu S. İ. 2019b. "2014-2018 Yılları Arasında Harran Höyük Kazısı'nda Bulunan Erken ve Orta Tunç Çağı Pişmiş Toprak Figürinleri", *Harran ve Çevresi, Arkeoloji*: 191-210. ŞURKAV Yayınları.

Mutlu, S. İ. ve Y. Albayrak 2018. "Harran ve Soğmatar'da Sin Kültünün Varlığı", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 37: 133-144.

Mutlu S. İ., S. Mutlu ve C. Uludağ 2019. "Soğmatar'da ETÇ IV Dönemi'ne Ait Pişmiş Toprak İki İnsan Figürini", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 43: 262-270.

Orthmann, W. 1980. "Burial Customs Of The 3rd Millennium Bc In The Euphrates Valley", J. Margueron (yay.), *Le Moyen Euphrate. Zone De Contacts Et D'Echanges*: 97-122. Brill, Paris.

Orthmann, W. 1981. *Halawa 1977 bis 1979. Vorläufiger Bericht über die 1. bis 3. Grabungskampagne*. Rudolf Habelt Verlag, Bonn.

Önal, M., S. İ. Mutlu ve S. Mutlu 2020. "Harran Ovası Yüzey Araştırması 2018", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 37/2: 469-486.

Polat, N., M. Önal, F. B. Ernst, H. İ. Şenol, A. Memduhoğlu, S. Mutlu, S. İ. Mutlu, M. A. Budan, M. Turgut ve H. Kara 2020. "Harran Ören Yeri Arkeolojik Kazı Alanından Çıkarılan Bazı Küçük Arkeolojik Buluntuların Fotogrametrik Olarak 3B Modellenmesi", *Türkiye Fotogrametri Dergisi* 2: 55-59.

Polat, N., M. Önal, Y. Kaya, A. Memduhoğlu, N. Kaya, M. Ulukavak, S. İ. Mutlu ve S. Mutlu 2021. "Harran Ören Yeri Kazısında Bulunan Kabartma Yazıların Üç Boyutlu Olarak Modellenmesi", *BEÜ Fen Bilimleri Dergisi* 10/2: 594-601.

Porter, A. 2002. "Communities in Confilict: Death And The Context For Social Order İn The Euphrates River Valley", *Near Eastern Archaeology* 65: 156-173.

Sagona, A. 1986. "An Early Bronze Age Iv Tomb At El-Qitar, Syria", *Abr-Nahrain* 24: 107-119.

Sertok, K. 2007. "Fruit Stands And The Definition Of A Cultural Area Around Carchemish", E. J. Peltenburg (yay.) *Euphrates River Valley Settlement The Carchemish Sector In The Third Millennium BC*: 238-249. Levant Supplementary Series, Vol. 5, Oxbow Books, Oxford.

Sevin, V. 1982. "Anadolu'da Pers Egemenliği", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt 2: 309-332.

Van Loon, M. N. 1966. *Urartian Art*. Nederlands Historisch-Archaeologisch Institut, İstanbul.

Van Loon M. N. 1973. "A First Result Of The 1972 Excavations At Tell Selenkahiye", *Annales Archeologiques Arabes Syriennes* 23: 145-158.

Yavis, C. G. 1949. *Grek Altars, Origins And Typology*. St. Luis University Press, Missouri.